

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

OM
LAVENES INDBYRDES RANG

OG

DET ALMINDELIGE OMDØMME OM DEM.

AF

C. NYROP.

Særtryk af Industriforeningens Maanedsskrift, forsynet med
Henviisninger og Tilføielser.

KJØBENHAVN.

THIELES BOGTRYKKERI.

1880.

I Holbergs »Barselstuen« komme de gode Damer Anne Kandestøbers og Ingeborg Blytækkers i hæftig Strid om Titelen »Madame«, som de begge gjøre Fordring paa, men ikke indbyrdes ville give hinanden, og Anne Kandestøbers støtter sin Ret til at være lige saa vel Madame som hendes Contrapart, »ja trods saa god«, derpaa, »at der dog er nogen Forskjel paa en Kandestøber og en lumpen Blytækker, ligesom imellem Tin og Bly«. Der er her ligesom i Spøg gjort opmærksom paa, at de forskjellige Haandværk — i alt Fald udi egen Indbildning — have rangeret forskjelligt, men Spøgen er, paa Holbergs sædvanlige Maade, næppe greben ud af Luften; den snærter vist nok til virkelige Forhold, og vi kunne ikke undre os over, at saadanne Forhold have existeret. De Danske have i lange Tider lidt af Rangsyge, Noget, der maaskee finder sit krasseste Udtryk i den saa ofte forekommende Stolestade-Strid eller Strid i selve Kirken om, hvem der skulde indtage de øverste Pladser. 1730 kæmpe Madam Wechmann og Madam Worm paa Liv og Død herom i Aarhus Kirke, og en Gang, da Madam Worm med sit Følge ved Tolvprædikenen til Madam Wechmanns store Harme havde indtaget de øverste Pladser og for ikke at slippe dem blev siddende i Kirken til Aftensangen, blev Madam Wechmann saa rasende, at hun satte sig paa Skjødets af en Jomfru Cappel, der var i Følge med Madam Worm, »indtil hun græd for den tunge Byrde og fordi hun ikke kunde røre hines Been«. Stolestade-Striden fyldte Kirken med Ufordragelighed, Skjældsord og Haandgribeligheder. Men er det saaledes, synes det naturligt, at Rangspørgsmaal ved alle Leiligheder have spillet en fremtrædende Rolle, og hvorfor skulde de forskjellige Haandværkslav saa ikke ogsaa indbyrdes have haft Rang, hvad vi desuden finde en Antydning af i de 1769 ved Reisegildet paa Frederiks Kirke paa Christianshavn udbragte Skaaler. Efter at Polereren har udbragt Bygmesterens »Gesundheit«, udbringer han nemlig følgende Skaal:

Den andern Meistern insgemein
 Nach Würden, Zunft und Amt
 Soll dieser Wunsch gewidmet sein
 Zum Wohlsein allesamt.

Her er en Rangfølge antydet, og vi skulle nu see, at en saadan virkelig har været til.

I de kjøbenhavnske Vandtsnideres Skraa af 1592 træffe vi den karakteristiske Udtalelse, at »Klædebolavet er det høieste Lav her i Staden«, og denne Udtalelse vinder i Betydning derved, at Skraaen straks efter omtaler et andet Lav, nemlig Kræmmernes. Vandtsniderne rangerede herefter i alt Fald over Kræmmerne, hvad der ogsaa synes ganske sandsynligt, thi Vandtsniderne vare vist nok Datidens Grosserere. *Vandtsnider* kommer af det tyske Gewandtschneider, Klædehandler, og vi see da ogsaa, at Skraaen kalder Vandtsniderlavet for »Klædebolavet«, men derfor maa man ikke tro, at Vandtsniderne kun handlede med Klæde; foruden Klæde og andre Tøier solgte de baade Kobber og Jern, Laks og Aal, Hønning og Humle m. m., men medens de t. Ex. solgte Lærred »i hele og halve Hundred«, maatte Kræmmerne kun sælge det »i Stykketal og Alental«. Vandtsniderne synes som Handlende at have staaet over Kræmmerne, men om disse rangerede straks efter Vandtsniderne, eller om Andre kom imellem, derom faa vi Intet at vide. Det gjælder om at finde andre Oplysninger, og i saa Henseende skulle vi da henvise til de ikke faa af de kjøbenhavnske Lavsoldermænd i Forening udstedte Fuldmagter, som vi have tilbage fra det 16de og 17de Aarhundrede. I Reglen er det Udsendige, der ved dem befuldmægtiges til at deeltage i Hyldingen af en Konge eller Prinds. Sammenligne vi disse Fuldmagter med Hensyn til den Orden, hvori de forskjellige Lav nævnes, ville vi see, at der gjør sig en constant Rækkefølge gjældende, og til Oplysning herom hidsætte vi Fortegnelsen over de i den ældste og yngste Fuldmagt forekommende Lav, i den Orden, hvori de nævnes. I den ældste Fuldmagt, der er fra 1525, forekommer 14 Lav, og i den yngste, der er fra 1650, forekommer 20 Lav. Fortegnelserne ere følgende:

1525.
 Kjøbmændene.
 Kræmmerne.
 Bryggerne.

1650.
 Rodemesterne.
 Bryggerne.

1525.

Guldsmedene.
 Bagerne.
 Smedene.
 Skomagerne.
 Skræderne.
 Remsneiderne og Pungemagerne.
 Kjødmangerne.
 Badskærerne.
 Bundtmagerne og Skinderne.
 Vognmændene.
 Dragerne.

1650.

Skipperne.
 Guldsmedene.
 Badskærerne.
 Bagerne.
 Smedene.
 Skomagerne.
 Skræderne
 Slagterne.
 Possementmagerne.
 Malerne.
 Bundtmagerne.
 Snedkerne.
 Bogbinderne.
 Bødkerne.
 Tømmermændene.
 Murerne.
 Glarmesterne.
 Væverne.

Hvad nu Rodemesterne angaaer, der nævnes først paa alle Fuldmagter fra 1542, da have vi her Intet med dem at gjøre. Rodemesterne (eller — som de oprindelig hed — Fjerdingsmændene) vare de for hvert Rodemaal (Fjerdings) til Taxering af Borgernes Skatteevne udnævnte Mænd. De have, siden de nævnes først, været ansete; men da de ikke have drevet en bestemt, eensartet borgerlig Næringsvei, gaa vi dem forbi. Vi komme derefter til Kjøbmændene eller, som de ogsaa kaldes (see en Fuldmagt fra 1542), Vandtsneiderne, men saa vel med dem som med Kræmmerne og Bryggerne kunne vi hurtigt blive færdige, thi disse tre Lav vare alle Kjøbmandslav, og som vi nedenfor skulle see, var det noget fra gammel Tid næsten selvfølgelig, at de Handlende rangerede over Haandværkerne. Allerede 1422 nævnes Kjøbmandskab og Brygning sammen som Kjøbmandshaandtering, og senere hedder det, at kun de, som i Kjøbmandsgilde ere, maa brygge Øl til Salg. Efter en Vedtægt fra 1549 var der i Kjøbenhavn fire Handelslav, nemlig Vandtsneiderne, Kræmmerne, Bryggerne og Frankjøberne; de sidste ere vel nærmest Detailhandlere. Springe vi nu Skipperne og Badskærerne over, de Sidste med den Bemærkning, at de 1525 ere Nr. 11, men 1650 Nr. 5, staa vi endelig ved de egentlige Haandværks-

lav, og her træffe vi da følgende faste Rækkefølge: Guldsmede, Bagerc, Smede, Skomagere, Skrædere, Remsnidere (og Pungemagere*), Slagtere, Bundtmagere (og Skindere), thi det er først fra 1648, at Slagterne komme over Remsniderne og Pungemagerne, der — i alt Fald deelviis — i den nyere Tids Sprog gjøres til Possementmagere.

Vi have altsaa nu en Deel Lav i en bestemt Rækkefølge, der atter og atter gjentager sig i over 100 Aar; men Spørgsmaalet er, om denne stadig tilbage vendende Orden virkelig angiver en Rangfølge. Til Støtte herfor kan henvises til, at Fortegnelserne stille Handelslavene over Haandværkslavene, ligesom til det ovenfor skildrede Forhold mellem Vandtsnidere (•Kjøbmænd•) og Kræmmere, der stemmer med den Orden, hvori Fortegnelserne nævne dem; men af nok saa stor Betydning er det at kunne paavise, at Bagerne, Smedene, Skræderne og Skomagere i Lübeck i det 16de Aarhundrede kaldtes de 4 store Lav; med disses Oldermænd raadslog Raadet som Repræsentanter for Byens samtlige Haandværkere. Det er derfor ikke unaturligt ogsaa i Kjøbenhavn at finde disse Lav i Spidsen, kun Guldsmedene ere her satte over dem. Til yderligere Bekræftelse af, at vi her virkelig have med en Rangfølge at gjøre, skal det endelig anføres, at der bag i den Samling Lavsskraaer, som *Peter Resen* 1683 lod besørge (den findes i Kjøbenhavns Raadstuearchiv), læses Følgende: »Aff di Høyloflige Konger udi Dannemarch hafuer Effterfølgende Sumter eller Lauge haft Deris gang och Rang som følger«, og nu følger en Deel med Aars-tal forsynede Fortegnelser over en Række Lav, der fuldstændig stemme med de Fortegnelser, vi ovenfor have hentet fra Oldermændenes Fuldmagter. De skulde dog vel ikke være tagne herfra? Selv om saa var, er Resens Vidnesbyrd dog ikke derved gjort betydningsløst, tværtimod, Fuldmagternes Rækkefølge ophøies jo ved det til en af Kongemagten fastslaaet Regel, hvad der, uden Hensyn til, om Factum er paalideligt eller ei, kaster en bestemt Belysning over Fortegnelserne, og to Sider længere fremme læses desuden Følgende: »Daa som nogen Missforstand haffuer sig tildraget Imellem Laugene her udi

*) De kjøbenhavnske Remsnidere, Pungemagere, Taskemagere og Sadelmagere faa under 2den August 1549 en fælles Skraa.

Staden om deris gang, da di ware beden at følge Sl. Borgermester Hans Pedersen Blattis Liig till sit Hvilested aar 1677. Saadan Missforstand og all V-Enighed herefter at forekomme, da bør Sumterne eller Laugenis Gang at were som Effterfølger. Hvad der her er Tale om, er vist nok en af Kjøbenhavns Magistrat truffen Forholdsregel, der for at hindre fremtidige Uordener bestemmer, hvorledes de forskjellige Lav skulle rangere, og herved er det af Betydning, at vi atter træffe Guldsmedene, Bagerne, Smedene, Skomagerne og Skræderne i Spidsen for Haandværkslavene. Magistratens Rangforordning, som Resen, der den Gang var Præsident i Kjøbenhavn, maa have haft speciel Anledning til at kjende godt, var følgende:

1. Kjøbmændene.	20. Møllerne.
2. Kræmmerne.	21. Sværdfejerne.
3. Bryggerne.	22. Rebslagerne.
4. Viinhandlerne.	23. Plattenslagerne
5. Skipperne.	24. Barbererne.
6. Guldarbejderne.	25. Bundtmagerne.
7. Badskærerne.	26. Hatstaffererne.
8. Bagerne.	27. Sadelmagerne.
9. Smedene.	28. Dreierne.
10. Skomagerne.	29. Væverne.
11. Skræderne.	30. Vognmændene.
12. Malerne.	31. Hjulmændene.
13. Snedkerne.	32. Bødkerne.
14. Tømmermændene.	33. Glarmesterne.
15. Steenhuggerne.	34. Bogbinderne.
16. Murerne.	35. Skoflikkerne.
17. Slagterne.	36. Prammændene
18. Kandestøberne.	37. Brolæggerne.
19. Possementmagerne.	38. Rothgietterne (ø: Gjørtlerne).

Denne Rangforordning tæller næsten dobbelt saa mange Numere som Fortegnelsen fra 1650, og Rækkefølgen er derfor vist nok i Meget aldeles tilfældig og vilkaarlig; hvorfor blive f. Ex. Bogbinderne Nr. 34, medens de 1650 vare Nr. 15? Hvorefter er man i det Hele gaet frem, hvad har været det Bestemmende? Det synes ikke muligt nu at give noget fyldestgørende Svar paa disse Spørgsmaal, man synes høist at kunne paapege nogle Forhold, der ikke have været de afgjørende. Lavenes Talrighed har saaledes ikke bestemt Rækkefølgen, thi det er umuligt, at der 1677 har været flere Sværdfejerne i Kjøbenhavn end Hatstafferere, og Lavenes Formuesforhold har

næppe heller været Maalestokken, thi i saa Fald skulde Dreierne have været rigere end Bødkerne, Possementmagerne rigere end Møllerne o. s. v., hvad man næppe tør gaa ud fra. Det Eneste, vi med Sikkerhed kunne pege paa, er, at Rangforordningens Begyndelse er en Arv fra Fortiden, den er ikke nogen Tilfældighed, men selv den formaa vi ikke for Tiden at begrunde, vi maa i saa Henseende henvide til fremtidige Forskninger.

Ved Siden af den saaledes for største Delen vilkaarligt paabudte Rangforordning har det vist nok været umuligt Andet, end at den offentlige Mening til forskjellige Tider har udtalt sig nu om det ene, nu om det andet Lav, og derved ofte gjort en anden Rangforordning gjældende end den officielle, skjønt den selvfølgelig ofte har kunnet være i Overeensstemmelse med den. Naar f. Ex. Glarmesterne rangere saa lavt som næstnederst i 1650 og som Nr. 33 i 1677, kan dette muligviis staa i Forbindelse med, at Natmandsfolket ved Siden af sine »uærlige« Haandteringer (Flaaning af Creaturer, Feining af Skorstene m. m.) ogsaa drev Glarmestervirksomhed, ja en Deel af Folket kaldte sig en Tid særlig »Glarmesterfolket«. Der er herved muligviis i det almindelige Omdømme ligesom bleven kastet en Skygge over Glarmesterhaandteringen. Dog, dette er kun en Gisning, men for at forebygge en Misforstaaelse i en anden beslægtet Retning, skulle vi ikke undlade at gjøre opmærksom paa, at Skinderne, der nævnes i Fortegnelsen fra 1525, ikke staa i Forbindelse med tysk *Schinder*, Creaturflaer. Skinderne ere Skindberedere, Haandværkere, der arbeide i Skind; Mesterstykket for de kjøbenhavnske Skindere bestod efter deres Skraa af 1495 i en Kvinde-Skindkjortel og en Suben (Mandstrøie?), og de Kjøge-Skinderes Skraa af 1541 fordrer, at den, der vil være Skinder i Kjøge, skal kunne gjøre »sömstleer wstraffelig, etth par sömsche handtsche, etth par barketh handtsche och en offuerliiff schindkiortell och enn fiire sticket schindkiortell«. Sömstleer er Semsælær eller Læder, der er garvet med Fedt (tydsk Seim).

Naar vi nu skulle gaa over til nærmere at omtale, hvorledes det almindelige Omdømme har stillet sig til forskjellige Lav, vilde det muligviis ikke være uden Interesse først at see, hvilken Stilling Haandværksstanden i det Hele indtog i Samfundet, thi først naar vi vide dette, synes Udtalelserne om en-

kelte Lav ret at kunne vurderes. Vi skulle da antyde, at Haandværksstanden oprindelig næppe er uden Forbindelse med Oldtidens Trælle og Frigivne, og at den, skjønt det Samme formeentlig maa siges om Handelsstanden, snart blev distanceret af denne, der tidlig blev formuende. Haandværkerne hørte til de lavt stillede, og det er derfor ikke overraskende at see Erik af Pommern (1422) udtale, at ingen Haandværker »i nogen Kjøbstad skal være eller herefter vorde Borgermester eller Raadmand«, dertil skulde tages »andre Borgere og Kjøbmænd«. Og dog er der noget overraskende herved, thi var Haandværkernes Stilling saaledes, at der absolut ikke kunde være Tale om dem som Borgermestere eller Raadmænd, da var hiin Udtalelse overflødig, den synes altsaa at fortælle om, at i alt Fald enkelte dygtige og ærgjerrige Haandværkere have gjort sig saaledes gjældende, at de synligt vare Candidater til de nævnte Stillinger. Man faaer da heller ikke det Indtryk, at Danmarks Haandværkere selv før den her nævnte Tid have været fuldstændige Nuller. Da Kong Niels 1134 blev dræbt i Slesvig, spillede, som det synes, Byens Skomagere og Skindere en fremtrædende Rolle, og naar Roskilde Bisp 1294 forbyder alle Gilder og Lav i Kjøbenhavn, er dette næppe skeet, fordi Stadens Haandværkere vare lette at komme til Rette med. Paa en Undersøgelse heraf skulle vi dog ikke indlade os, det ligger for fjærnt; men naar Frederik I 1526 gjentager det af Erik af Pommern fremsatte Forbud med den karakteristiske Tilføielse, at Forbudet kun gjælder vedkommende Haandværker »den Stund, han bruger sit Embede (s: Haandværk)«, da maa Forbudet vist nok i Realiteten betragtes som sprængt. Døren til de communale Hædersposter var herved legalt aabnet for Haandværkere.

Heraf maa man imidlertid ikke lade sig forlede til at antage, at Haandværksstanden som Heelhed saantidig blev hævet i det almindelige Omdømme. Den store Hob kunde ikke følge med de enkelte Fremragende, og det er derfor ganske naturligt, at medens de bestaaende Handelslav gjerne optog baade Adelsmænd og Prælater i deres Midte, vilde de ikke vide af Haandværkerne at sige. Der findes Bestemmelser herom saa vel i Aalborg Papegeøiegildes Skraa (1431) som i Skraaen (1496) for Hellig-Trefoldighedsgildet i Odense. Den eneste Maade, hvorpaa en Haandværker kunde komme i saa fine Selskaber,

var ved at afsværges sin Haandtering; og et Exempel herpaa findes da ogsaa. Ved Fastelavnstid 1550 svor Tøger Olufsen i Aalborg »med sin høieste Helgens Ed og oprakte Fingre, at han ikke efter en Maanedes Tid herefter skal bruge enten Skinder-Embede eller Skræder-Embede«, og saa fik han Lov til at blive Medlem af Pappegøiegildet. 1622 ansaaes Kobbersmedene i Flensborg uværdige til at optages i det derværende St. Knuds Gilde. Over for Tidens Anskuelse blev det uden Betydning, at Christian II i sin saakaldte verdslige Lov udtalte, at alle Borgersønner udi Kjøbstæderne skulde lære et Haandværk, før de gav sig til Kjøbmandskab, paa det de kunde bruge dette deres Haandværk, om Armod skulde hjemsøge dem.

Hvad man skulde tro havde hjulpet, i alt Fald Kjøbenhavns Haandværkere, var de store Privilegier, som Byens Borgere fik i Anledning af deres gode Holdning under Byens Beleiring af de Svenske. Kjøbenhavn skulde være »en fri Rigsstad og tillige annammes for en fri Rigens Stand«; 32 af de bedste og fornemste Borgere skulde sammen med Borgermester og Raad overveie Stædens Anliggender o. s. v. Saa vist som Haandværkerne havde baaret deres Deel af Beleiringens Byrder, saa vist kunde de ikke udelukkes fra Deeltagelse i de erhvervede Goder, og vi see da ogsaa 14 Haandværkslav repræsenterede, da der den 14de April 1659 første Gang foretoges Valg af de 32 Mænd. Nu som før tilfaldt der imidlertid ikke Haandværkerne nogen stor Andeel i Byens Styrelse. Valgdagens Raadslagninger førte til, at der blev valgt først 31 Mænd, hvis Navne nævnes, og derpaa hedder det: »Desforuden blev tilnævnt og udvalgt paa samtlige Amters (3: Lavs) Vegne efterskrevne Dannemænd, og det med saadant Vilkaar, at naar een af efterskrevne Haandværksmænd ved Døden afgaaer, skal derefter ikkun være 4 af Amtene til Ovenskrevne (!), og skal hvert af samme Amter være tvende Aar, derefter skal af andre Amters bedste og forstandigste [Mænd] andre i deres Sted udvælges, som og saaledes hvert Aar skal forvexles og omskiftes. Forberørte Amters Udnævnte ere Følgende: Johan Stichmann, Guldsmed; Povl Førster, Possementmager; Peter Riber, Skræder; Augustinus Otte, Smed; Claus Weboe, Skomager«. Ordene ere ikke lette at forstaa, men da der først er valgt 31 Mænd, og der i det Hele kun skal være 32, maa Meningen vel være;

at det skal gaa paa Tour mellem de 5 (4) Repræsentanter for Byens Lav at høre til de 32 Mænd (•og skal hvert af samme Amter være tvende Aar•). Andeel i Magten tildryppes Haandværkerne i de mindst mulige Portioner; at være $\frac{1}{32}$ af de 32 Mænd er ikke meget, og bliver endnu mindre derved, at de 32 Mænd næppe nogensinde kom til at spille nogen Rolle; men derfor har det alligevel sin Interesse at være opmærksom paa, at Haandværkernes 5 først valgte Repræsentanter i denne Forsamling tilhørte Guldsmed-, Skræder-, Smede-, Skomager- og Possementmagerlavene, væsentlig de samme Lav, som vi tidligere gjentagne Gange have stødt paa; kun ere Possementmagerne komne i Stedet for Bagerne.

Haandværksstanden kæmpede sig opad, men saa vel før som efter 1660 fik den stadig at høre, at den -- hvad i og for sig er naturligt -- ikke hørte til Samfundets finere Portion. I en af Christian IV's Forordninger (1610), der bl. A. angaaer, hvor mange Gjæster Kjøbenhavns Borgere maa bede til Bryllup, hedder det, at Borgermestre, Raadmænd og Kjøbmænd maa bede indtil 24 Par Folk med deres Børn, men •Embedsfolk• (d. e. Haandværksfolk) kun indtil 12 Par. 1621 udkom der en Forordning om, hvad og hvor meget der maatte drikkes ved Brylluper, og i den er Rangfølgen denne: Borgermestere, Raadmænd, fornemme Borgere og Kjøbmænd, som give 2 Mk. eller derover i aarlig Skat, derefter •andre Borgere•, som give 1 Mk., og endelig •gemene Borgere, Embedsmænd og Haandværksfolk• *).

*) Muligvis vil der ved bevarede Skatteregistre kunne oplyses Noget om de forskellige Lavs Rang, men ogsaa kun muligvis. Naar der med Hensyn til den hele Landet 1660 rammende Hovedskat (•Kopskat•) i Kongebrevet derom til Kjøbstæderne gjøres en Forskjel mellem •fornemme Haandværksmænd• og •andre Haandværksmænd•, skulde man tro herved at faa nogen Oplysning, men saaledes er det næppe. Regeringen, der fordrer 2 Rd. i Skat af den •fornemme• Haandværker og 1 Rd. af en •anden• Haandværker, har muligvis herved simpelthen regnet paa Haandværkerens honnorte Ambition, paa hans Lyst til at sees for •fornem• saaledes, at der paa Ingen Maade fra den gjorte Sondring tør sluttes til en Delling af Lavene i to Klasser, en høiere og en lavere. Stedet i Kongebrevet lyder for Øvrigt saaledes: •een fornem handwercksmand [skal] for sig, sin hustrue oc børn siue liige wed kjøbmandslauget; en anden handwercksmand 1 Rdlr., hans Hustru 1 Rdlr., huer deris børn, voge eller gamble 1 ort; en handwerckssuend $\frac{1}{3}$ Rdlr.; en dreng 1 Ort. Det, at staa •liige wed kjøbmandslauget•, er den udsatte Måling. Naar Guld-

Disse sidste maatte slet ikke tractere med Viin, men kun med Øl. Haandværksfolk, hedder det videre 1683, skuile til deres Brudesenge lade sig nøie med Rask eller andet uldent Tøi, som her i Landet gjøres, dog uden Fryndser, Duske eller Snore. Fornemme Borgere og Negotianter maatte bruge Taft eller Atlask. For at tage endnu et Exempel skulle vi sluttelig gjøre opmærksom paa, at da der 1728 sattes Taxt paa, hvor meget Stadsmusikanten i Kjøbenhavn skulde nyde ved Brylluper, bestemtes, at formuende Folk, hvortil regnedes Groshandlere, Kjøbmænd, Silke- og Klædekræmmere, Bryggere, Viin- og Tømmerhandlere skulde give 2 Rd., Kunstnere, »Professioner« (!), Haandværksmestere i Lavene, Skippere og Brændeviinsbrændere fra 4 Mk. til 1 Rd., og endelig Kjældermænd, Øltappere, Skibsfolk, Arbeidsfolk og Daglønnere 4 Mk.

Naar Haandværkerne tidligere erhvervede sig en blot nogenlunde fremragende Stilling, var det altid ved egne Kræfter, Samfundet gjorde ikke stort for dem, men fra Slutningen af forrige Aarhundrede gjør der sig i saa Henseende en ikke ringe Forandring gjældende, og som Udtryk herfor skulle vi særlig henlede Opmærksomheden paa en Paragraf af den under 21de Marts 1800 emanerede Forordning angaaende Haandværkslavene i Kjøbenhavn. Paragrafen (§ 17) lyder saaledes: »Da det er Kongens Hensigt at hædre Haandværkerne og at forbedre saa vel Mesternes som Svendenes og Drengenes Kaar ved at afskaffe Uskikke og i deres Sted indføre gavnlig Orden, saa vil han til desmere Udmærkelse for denne arbejdende Klasse af Borgere, at, naar der bliver Pladser ledige blandt Stadens 32 Mænd, skal den halve Deel deraf besættes med Kunstnere, Fabrikanter eller Haandværkere, samt at en Haandværksmester dertil straks skal udnævnes ved det første forefaldende Valg. Derefter afvexles dermed saaledes, at hver anden Gang en Haandværker udvælges. I Øvrigt er det Kongens Villie, at de Haandværkere, Fabrikanter eller Kunstnere, der vælges til Borger-skabets Repræsentanter, skal have lige Adgang og komme i

smedene, som oftere ovenfor nævnt rangere øverst mellem Haandværkerne, skal det ikke lades uomtalt, at de ofte drev Handel, ikke alene med Perler og ædle Stene, men ogsaa med Vexler; de optraadte ofte som Banquiers; ligesom Bryggerne staa de altsaa de Handlende nær.

lige Betragtning med andre hæderlige Borgere til at ansættes i Magistraten, naar de dertil findes bekvemme. Tidens flanthropiske Retning gjør sig gjældende, Kongens Ord ere faderlig omhyggelige, men Rom blev ikke bygget paa een Dag. Selvfølgelig kom Forordningens Ord til Anvendelse, dygtige, fremad stræbende Kræfter bleve støttede*), men Haandværksstanden som Heelhed stod endnu langt tilbage; der var Mangt og Meget, der endnu skulde skee, før Haandværkeren som saadan, naar han i Øvrigt var brav og dygtig, stod agtet og anseet**). A. S. Ørsted skriver i »Af mit Livs og min Tids Listorie«, at der mellem en Kjøbmand og en Haandværker i hans Fødeby — han var født 1778 i Rudkjøbing — var en ganske anden Afstand end den, som i Hovedstaden fandt Sted mellem den høiere Stand og den dannede Middelstand, og i et 1834 udkommet Skrift hedder det endnu: »Haandværket bruges som en Skræk, hvormed Børnene kyses til Flid«.

Efter denne korte Udsigt over Haandværkerens Stilling som Heelhed betragtet skulle vi vende os til de enkelte Lav, som særlig have beskæftiget den offentlige Mening, og herved er i Almindelighed at bemærke, at det i Reglen er vedkommende

-
- *) 1799 bestod de 32 Mænd af 13 Grosserere, 5 Klædekræmmere, 3 Viinhandlere, 2 Urtekræmmere, 2 Hørkræmmere, 1 Iseukræmmer, 5 Bryggere og 1 Sukkerraffinadeur. Haandværket var slet ikke repræsenteret. Den første Haandværker, der efter Forordningen af 1800 indtraadte i Forsamlingen, var Smeden Christian Nielsen Rosborg; efter ham fulgte Bundtmager J. D. Liebenberg, Muurmester J. M. Quist og Bogtrykker Joh. Fr. Schultz. 1812 talte Forsamlingen 9 Haandværkere, nemlig: Grovsmed Chr. N. Rosborg, Muurmester J. M. Quist, Bogtrykker Joh. Fr. Schultz, Juveleer H. Chr. Winther, Muurmester A. Sihm, Tømmermester H. Weyle, Farver L. Holmblad, Bagermester J. P. Krehmer og Tømmermester Henr. Thyberg. Da de 32 Mænd afskaffedes i 1840, var der følgende Haandværkere imellem dem: Tømmermester Henr. Thyberg, Muurmester Gotfr. Schaper, Muurmester Jens Dahl, Bogtrykker Andr. Seidelin, Ankersmed Hans Caspersen, Bogtrykker Jens Hostrup Schultz, Mechanicus Henrik Gamst, Muurmester G. N. Sibbern, Tømmermester Joh. Chr. Kern, Sadelmager K. Chr. Mundt, Urmager Heurik Lassen Kyhl, Bagermester Hans Carl Sager; regnes hertil endnu Destillateur Henr. Marcussen, Sukkerraffinadeur Christopher Hedemann, Brygger Andr. Hansen-Bjerre og Brænde- vilsbrænder Peter Chr. Hansen, have vi herved den Halvdeel af Forsamlingen, som repræsenterede »Kunstnere, Fabrikanter og Haandværkere«.
- ***) See Forfatterens »Dansk Haandværksliv« i Nær og Fjern Nr. 80 for 11te Januar 1874 og »Meddelelser fra Industriens Omraade«, 1876, S. 238—239.

Lavs mindre heldige Egenskaber, der ere dragne frem, for ofte at blive slaaede fast i et Ordsprog eller Mundheld. Indledningsviis kunne vi tænke paa Talemaaden: »Det er ret en Skræder«. Selvfølgelig er det kun meget sjelden muligt at paavise, naar og hvor saadanne Udtryk ere opstaaede, men undertiden er det dog muligt, og vi skulle da gjøre opmærksom paa, at baade Talemaaden »Du voterer som en Børstenbinder« og Udtrykket »Kandestøberi« skriver sig fra Holbergs »Den politiske Kandestøber« (1722). Saa længe Sprogene Dansk og Tydsk existere, har Holberg det paa sin Samvittighed, at den, som uden Kundskab og Indsigt vil føre Ordet om Statssager, kaldes en Kandestøber, og Børstenbinderne ville muligviis lige saa længe blive regnede i Slægt med den Rikard Børstenbinder, der i Hermann von Bremens *Collegium politicum* voterer som den fraværende Niels Skrifer. Saa vidt vides, foreligger der imidlertid Intet om, hvor vidt Kandestøberne paa Holbergs Tid virkelig led af »Kandestøberi«, eller hvor vidt Datidens Børstenbindere vare særlig dumme eller forfjamskede*), og derfor have de her omtalte Talemaader — i alt Fald indtil videre — ingen udpræget lavshistorisk Charakter. Her have vi altsaa Udtryk, som der muligviis ingen Virkelighed svarer til, men som Modstykke skulle vi gjøre opmærksom paa, at det heller ikke er enhver (uheldig) Egenskab, der tillægges et Lav, som faaer et ordsprogs-mæssigt Udtryk. I sine »Gilder og Laug i Flensborg« (1874, S. 120) siger Pastor F. Wedel, at det var en fra Fortiden nedarvet Anskuelse, at Bagerne vare halve Bedragere, og Forskjelligt kan støtte denne Udtalelse, men noget Mundheld herom kjender jeg ikke; det Encste, der formeentlig foreligger om Bagernæringen, er det mere neutrale: »Man skal ikke byde Bagerbørn Hvedebrød**).

Ovenfor er i Forbigaaende nogle Professioners Forhold til det »uærlige« Natmandsfolk omtalt, og her skal i Fortsættelse af den gjorte Antydning tilføies, at egentlig »uærlige« Haandværk ikke synes at være forekomne i Danmark. Ved de Haand-

*) Mere bekjendt er Talemaaden »at drikke som en Børstenbinder«.

***) En Udtalelse, jeg som Barn har hørt, at de i Franskbød undertiden forekommende store Huller skrev sig derfra, at Bageren var krøbet igjennem Brødet (muligviis for at stjæle af Deigen), tør jeg ikke opstille som noget almindeligt Mundheld.

værk, som arbejdede i Læder og Skind, har der til sine Tider paa forskjellige Steder klæbet ligesom en Plet, men saa vidt mig bekjendt ere de ingensteds stemplede saaledes i den danske Historie. Skomagerne indtog tværtimod, saaledes som vi ovenfor have seet, tidligt en fremragende Stilling iblandt de forskjellige Lav, og hvilken Rolle har det almindelige Omdømme i dette Aarhundredes første Halvdeel ikke ladet de fløitende Skomagerdrengene spille i al Slags lystig Commers*); hvor stort et Antal Gadevitser er ikke bleven lagt Skomagerdrengene i Munden? de afløste i Traditionen Parykmagerdrengene, der forsvandt med det 18de Aarhundrede. Derfor skal det dog ikke her lades uomtalt, at Skorsteensfejerne slet ikke forekomme i de ovenfor nævnte Fortegnelser; men samtidig skal det tilføies, at der kan tænkes andre Grunde hertil end Hensynet til en formeentlig »Uærlighed«.

Det er, som oftere paaviist, Bagerne, Smedene, Skomagerne og Skræderne, som ere Lavsfortegnelsernes faste Spids, og det er ogsaa dem, som det danske Sprogs Ordsprog, for saa vidt de beskæftige sig med Lavene, samle sig om, men i modsat Orden. Om Bagerne er der, som vi ovenfor have seet, kun Lidt at meddele, men efterhaanden som vi skride frem, vokser Mundheldenes Mængde, til den culminerer i Omtalen af Skræderne, der imidlertid ikke derved komme til at staa i noget godt Lys. Skræderne behandles haardt, Skomagerne hverken roses eller dadles, men Smedene faa et godt Lov.

Ordsprogene, der behandle Smedene, tillægge dem kun gode Egenskaber. Smeden træder frem som en kraftig og mandig Skikkelse, thi »den kan ei være Smed, som ræddes for Gnisterne«. Han er imidlertid ikke alene modig, men paa-passende og snarraadig, thi det hedder »at passe paa som en Smed«, og det gjælder om »at smede, medens Jernet er varmt«. Han staaer absolut med Palmer i Hænderne, og endnu er der Noget at tilføie: han er yderligere hjælpsom, ja han er i vanskelige Tilfælde hele Byens Tilflugt: »er der Noget i Veien, saa kan vi hente Smeden**). Bedre Omtale kan ikke ventes.

*) Hvoraf kommer mon Talemaaden, at det »regner med Skomagerdrengene«, naar det »ser Vande ned«.

***) Noget Lignende siges nogle Steder om Hjulmanden.

Gaa vi over til Skomagerne, forandres Situationen; det hedder: »Skomager bliv ved din Læst». Allerede Oldtiden kjendte dette Mundheld; thi Appelles skal have anvendt det mod en Skomager, der vilde give ham gode Raad i Malerkunsten. Det har altsaa en dyb Rod og grunder sig paa lange Tidens Erfaring. Men sigtes Skomagerne saaledes for ofte i ubetimelig Selvgodhed at ville give svagt begrundede Meininger til Kjende paa en brovtende Maade, skal det til Gjengjæld udtales, at Skomagerne synes oplagte til at gruble og læse. Deres stille siddende, mekaniske Arbeide, der ikke fængsler Tanken, lader et vist aandeligt Liv vaagne hos dem, og hvad dette kan blive til, naar der ligger en naturlig Begavelse bagved, er der ikke faa Exempler paa. Mestersangeren *Hans Sachs* i Nürnberg (1495—1576) var Skomager, den tyske Mystiker *Jacob Böhme* (1575—1624) var Skomager, og det Samme var Englænderen *Georg Fox* (1624—1690), der stiftede Kvækernes Sekt. Saadanne lysende Exempler have vi ikke her i Landet, men Danmarks indre Politik efter 1849 bærer i Meget Præget af en Mand, som udgik fra Skomagerens Tal. Som en Curiositet skal endnu nævnes, at da 1553 en Deel hertil fra England komne Calvinister udvistes af Landet, var der kun een, som afstod fra sin Særlære og derfor fik Lov til at blive her, og det var en Skomager. Men uden Hensyn hertil staaer det utvivlsomt fast, at Skomagerne have Lyst til Læsning og boglig kundskab, og det er i saa Henseende ganske betegnende, at af 10 Aspiranter til den i 1842 ledige Pedelplads ved Odense Cathedralskole vare de 7 Skomagere. En Pedel er dog altid Lærdommen noget nærmere end en slet og ret Skomager.

Skomagerens Hang til aandelig Syttelsættelse synes imidlertid ikke at have betaget dem Lyst til denne Verdens Glæder. *Jacob Böhme* og *Georg Fox* ere ikke i denne Henseende fuldt veiledende Exemplarer. Ordsprogene fornægte ikke de fornøielige Skomagerdrenges; de tillægge Skomagerne Lystighed og Mod; det hedder nemlig »at være overgivet som en Sudersvend» og »ikke at agte sit Liv mere end en forvoven Skomagersvend». Hvad Modet angaaer, da er det ogsaa betegnende, at den eenbenede Figur, som ofte er anbragt paa Skomagerlavens Velkomster, forestiller Skomageren *Hans von Sagan*, der, skjønt

saaret i det ene Been, stred saa tappert under de tydske Riddere i Slaget ved Rudau 1370, at han af Keiseren blev adlet. Han blev efterhaanden til en Slags Skytspatron for Skomagerprofessionen. Ærekjære ere Skomagerne ogsaa. Da en Gang i 1830 følgende Avertissement stod i Adresseavisen: »To honette Mandspersoner kunne erholde pænt Logis i Skindergaden Nr. 13 i Stuen til Høire; i Mangel deraf to Skomagersvende«, blev den herved Skomagerne tilføiede Fornærmelse — man tænke sig: i Mangel af to honette Mandspersoner to Skomagersvende! — paatalt af en Skomagersvend i »Politivennen«. Sluttelig kunde man af den Omstændighed, at Holberg to Gange omtaler, at der blæstes i Trompeter ved Skomagerens Brylluper, lade sig forlede til at antage, at Skomagerne vare en i pecuniær Henseende gjennemgaaende godt stillet Profession. Der er imidlertid her snarere Tale om en almindelig gammel Skik end om Noget, der var specielt for Skomagerne; vi have jo ovenfor hørt om Stadsmusikantens Taxt, og Ordsprogene tale snarere om knappe end om rige Kaar blandt Skomagere. Det hedder jo, at Skomagerens Børn gaa med de daarligste Sko, og spørger En, som man endnu vil beholde i nogen Tid ved et lystigt Lag, om hvad Klokken er, lyder Svaret ofte, at Klokken kun er for Skomagere og Skrædere.

Vende vi os nu til Skræderne, skifter Billedet atter. Ogsaa her træffe vi den Opvakthed, som udmærkede Skomagerne, og som synes fælles for Haandværkere med stille siddende Arbeide i Modsætning til de Professioner, der udvikle den legemlige Kraft; foruden Skrædere og Skomagere kunne i saa Henseende Væverne nævnes. Imellem Skræderens og Skomagerens Opvakthed er der imidlertid en karakteristisk Forskjel. Medens disse som Regel stille og roligt søge boglig Kundskab, ere contemplative og forskende, blive Skræderne ivrige, misfornøiede og oprørske. Da Grevens Feide rasede og reformatoriske Strømninger gjennemrystede Danmark, begaaes der blodige Excesser i Odense og Omegn under Skræderen *Henrik Skræps* Anførsel, og 1583 høre vi om stor Splid i Ribe mellem Befolkningen og Byens Borgermester og Raad, og, hedder det, hele Allarmen skrev sig fra *Bertel Skræder*. Gjendøberkongen i Münster *Johan fra Leyden*, der paa Luthers Tid nedkaldte en saa forfærdelig Skjæbne over sig og dem, der sluttede sig til

ham, var oprindelig Skræder. Denne Side af Skrædernes Temperament have de danske Ordsprog dog ikke faaet frem, thi Mundheldet »Den Skræder er ikke født, der aldrig sprættede op«, kan næppe betragtes som sigtende hertil; det Eneste, der tyder paa hans choleriske Sind, er vist nok det bekjendte »Alles mit Maassen, sagde Skræderen, han bankede sin Kone med Alenmaalet«; det i Ordsproget liggende Ordspil see vi selvfølgelig bort fra. Udenfor Ordsprogenes Række faaer imidlertid Skrædernes her omhandlede Temperament en Støtte i et Skrift fra Slutningen af forrige Aarhundrede (A. Gamborg: Theori og Erfaring om Lavsindretningens Skadelighed, 1795). Det hedder heri, at deres bestandige Arbeide i en unaturlig bøiet Stilling bevirker, at deres Underliv stadig trykkes saaledes, at der opstaaer Forstoppelse i Milten. »Deraf deres guulblege, hectiske Ansigtifarve, deres mørke, fortrædelige og dybsindige Aasyn, deres ængstelige, bekymrede og melancholske Væsen. Saa vel deraf som af deres eensformige Arbeide, hvorved de ikke have synderligt at tænke paa, naar de først have faaet nogen Øvelse, kommer det, at der blandt disse Professionister især gives saa mange Pietister, Fanatikere og deslige. Kommer nu Hviledagene, da de ofte gjøre sig for stærke Bevægelser og tage for megen stærk Drk til sig, saa kommer Alting i deres Legeme i Bevægelse. De blive overgivne og tilbøielige til Opstand«. Skræderne maa betragtes som særlig urolige, og det er i god Overeensstemmelse hermed, at de endnu udpeges som de maaskee ivrigste Dandsere mellem Haandværkerne; de ivrigst syngende ere Malerne.

Vende vi os nu særlig til de danske Ordsprog, da fortælle de, at Skræderne leve i trange Kaar (»Naar det kommer, kommer det paa een Gang, sagde Skræderen, han fik et Par Hoser at flikke Juleaften«, — »Det slaaer lige til, som til Skræderens Barsel, hvor de aad Barnet med«) samt at de ere magre, spinkle og ofte misdannede (»Femten Skrædere veie et Pund«, — »At være saa let som en Skræder«, — »Der faldt Noget ned, sagde Skræderen, han trillede under Bordet«, — »Det ene er som det andet, sagde Skræderen, hans Been vare begge skæve«, — »En døv (sløv) Saks gjør en skævmundet Skræder«). Ordsprogene lade det imidlertid ikke være nok med at behandle Skrædernes Kaar og Legeme, de skildre ogsaa deres Charakter, og deres

Skudsmaal i saa Henseende er langt fra godt. Skræderen er uordholdende, han »lover og lyver«, er falsk og tyvagtig (»Man skal passe sit Snit, sagde Skræderen, han fik en Kjole til overs fra Borgermesterens Vest«) og endelig drillevaaren (»Det trækker sig nok til Rette, sagde Skræderen, han havde syet Ærmerne til Lommehullerne«), for ikke at tale om, at han er forfængelig (»Hvad der skal til, det skal til, sagde Skræderen, han solgte sine Bukser og købte en Paryk«). En saadan Række uheldige Egenskaber maa naturligviis stemple Skræderne som en Skare ugudelige Kroppe, der hjemfalde til Dommen, og Ordsprogene lade da ogsaa Hans Sataniske Majestæt være Skrædernes nærmeste Omgang. Fanden, hedder det, sidder udi Skræderlavet og opfinder nye Mønstre. Saa fredeligt gaar det imidlertid ikke altid til, thi »Krummer er ogsaa Brød, sagde Fanden, han slugte Skræderen«, eller, som det ogsaa hedder: »Det var een, sagde Trolden, saa foer han af med en Skræder«. I fuld Overeensstemmelse hermed forudsættes det vist nok, at Skræderne ved deres Død fare lige ind i Helvede, thi kun »naar det regner i Solskin, farer en Skræder til Himmels«.

Det er selvfølgelig den sorteste Utaknemmelighed, som udtaler sig herigjennem; thi Samfundet skylder Skræderne Meget. Hvor sandt er ikke Ordsproget, at »Klæder skabe Folk som Kjød Heste«. Men lige meget, de i Tidens Løb opstaaede Mundheld kunne ikke skydes til Side, og interessant er det for en enkelt Egn Vedkommende at kunne constatere, hvad ovenfor er udtalt for hele Landets Vedkommende. Pastor H. F. Feilberg har ved sit Skrift »Fra Heden« (Haderslev 1864) gjort det muligt at kunne gjøre noget Saadant; han var den Gang Præst i Valsbøl, Vest for Flensborg, og »Heden« er Egnen der omkring. Der som alle Vegne, siger Forfatteren, ere Skræderne Gjenstand for Bondens Vid, og Skræderen skildres paa samme Maade, som vi ovenfor have seet. Den, der er meget kuldskær og fryser, saa han ryster derved, »frys som en Skræder«; lind Grød hedder »Skrædergrød«, thi hvor tynd den end er, er den dog tyk nok til, at en Skræder kan dandse paa den; der gaaer nemlig 14 Skrædere paa et Pund, og saa regnes endda Saks, Synaal og Persejern med. Skræderne ere i det Hele saa usle, at der skal »niognegentig (99) Skrædere« til at bære et dødt Faar. Man saae ned paa Skræderne, og dette gav sig

bl. A. Udtryk deri, at Skræderne ikke regnedes til »Folk«; de vare kun »Skrædere«, undtagen naar de gik til Kirke, saa hed det ogsaa om dem: »der kommer æ Kirkfolk«. Men det synes ikke, at de ret ofte besøgte Kirken, thi naar Degnen i Valsbøl i gamle Dage, da Klokkeren var for svag til at høres, mundtlig meddeelte, at Gudstjenesten begyndte, skete det med følgende Ord:

Kommer no i Valsbøl Mind!
 di Mejn Mind er kommen,
 saa nær som æ Skræjjer fra Skeggevej;
 men ham hær Æ iæt fornommen!

Efter oven staaende vil det være klart, at den almindelige Bevidsthed langtfra i Skræderen saae en Helt; han kunde i et Øieblikks rasende Forbitrelse fare op og med Vaaben i Hænde gjøre endog store Ulykker, men det sindige Mod var ikke hans Sag. Allerede det Factum, at Johan von Ehrenpreis i »Kjærlighed uden Strømper« er gjort til Skræder, vækker derfor Latteren, og den vokser, naar der for Alvor strides om, hvor vidt han er Helt eller ikke. Mette trøster ham: »En Skræder, som er Helt, er ikke Skræder mere«; men da Mads ogsaa tillægger ham Heltenavn, farer det ud af Jesper: »men Skræder meer end Helt, det viser noksom Huden«. Paa Wessels Tid have Skræderne altsaa ofte lidt af en Hudsygd, hvorom allerede Holberg veed Besked. I hans Metamorfoser (1726), hvori forskellige Dyr omskibes til Mennesker, bliver Krebsen med de store, kraftige Sakse ved Forandringen til en Skræder, og da Forvandlingen er skeet, hedder det:

Man ene mærkede en ujævn, knortet Hud;
 Af Krebse-Lignelsen sligt ene var tilbage,
 Som endnu findes hos hans Atkom vore Dage;
 En Æt en anden ei vanslægtet derudi,
 Slig Krebse-Hud har Navn af Skræder-Liberi.

Hvad det var for en Hudsygd, kan man see i Pøder Paars 4de Bogs 3die Sang V. 361—363; men det skal udtrykkelig tilføies, at Nutidens Lægevidenskab ikke længer erkjender noget saadant »Skræder-Liberi«.

Som vi ville have seet, have Skræderne maattet høre Meget, og det er derfor ikke forunderligt, om de kunde være blevne kjede af det. Skulde det ikke være muligt at kunne uddrage sig Skrædernavnet? og Landsdommer Bircherød († 1737)

fortæller da ogsaa, at Skræderne i Odense ansøgte om, fremtidig at maatte kaldes »Klædemagere«. Hvad Byens Magistrat svarede, veed jeg ikke, men der som andensteds hedde Skræderne den Dag idag Skrædere, saa'edes som de have heddet fra gammel Tid, og glemmes maa det ikke, at Skræderne ere en urgammel Profession. Intet andet Lav i Danmark kan fremvise en saa gammel Lavsvedtægt som Skræderne. Der er opbevaret en Afskrift af en Skraa for Skræderne i Kjøbenhavn fra 1275, altsaa fra Erik Glippings Tid. Det ligger ligesom i Sagens Natur, at Skræderne, hvis Historie staaer i nær Forbindelse med Klædedragtens Historie, maa være en gammel og udbredt Profession, og deri maa formeentlig Grunden søges til, at Skræderne, som vi ovenfor have seet, i forskellige Lavforhold spillede en fremtrædende Rolle. Naar vi ovenfor have gjort Forskjel mellem Skrædernes og Skomagernes Opvækthed og karakteriseret de Sidstes som mere forskende og contemplativ, de Førstes som mere hæftig og lidenskabelig, skulle vi sluttelig dog ikke undlade at gjøre opmærksom paa, at de danske Skrædere, hvad der vist er ene staaende, have seet en Collega som Præst. Det er den 1763 fødte Peter Christensen Maabjerg, der døde som Præst i Gjørding i Jylland, og hvis Liv er besunget af den »Skjærn-Skomager«, Frands Lund. Skomageren hædrer den forhenværende Skræder, og dermed ville vi her slutte. Haandværkerne og de af dem dannede Lav kunne indbyrdes rangere forskjelligt, men som Heelhed er deres Stilling givet; de ere et af Samfundets faste Underlag. Samfundene kunne umuligt undvære dem, og derfor er det af Interesse at lære det Liv at kjende, som til forskellige Tider har rørt sig iblandt dem; her er gjort et lille Forsøg i en enkelt Retning, og dette Forsøg vil forhaabentlig blive efterfulgt af flere.

Henviisninger og Tilføjelser.

ad S. 3. Barselstuen 2. Act 5. Scene. — Stolestadestrident. Hübertz: Actst. vedk. Aarhus, III, S. 157—158, jfr. Werlauff: Antegn. t. Holbergs Lystspil, 1858, S. 155 fig., 506. — Als der Flügel auf dem Thurm der Deutschen Friedrichs Kirche auf Christianshafen den 30. Junius 1769 feierlich aufgesetzt ward, hat nach wohlhergebrachtem Gebrauch diese Danksagungs-Rede und bei den gewöhnlichen Gesundheitigen diese Wünsche in seinem und seiner Mitgesellen Namen unter dem aufgesetzten Flügel vortragen Johann Vollmeister, Zimmergesell (4°).

ad S. 4. Vandtsnidernes Skraa 1592 § 9: Kbhvn.s Dipl. II, S. 462. — Forholdet mellem Vandtsnidere og Kræmmere: Sst. S. 277, 278, 462—463. — De forskjellige Fuldmagter: Kbhvn.s Dipl. I, S. 357 (1525), 401 (1542), 546 (1584), 573 (1608), 581 (1610), 663 (1648), 667 (1648); IV, 790 (1650).

ad S. 5. Rodemesterne. O. Nielsen: Kbhvn. i Middelald., S. 123—125; i Kbhvn.s Dipl. II, S. 536 fig. findes en Rodemesterens Skraa af 3. Novbr. 1606. — Bryggerne. Privilegiet af 1422. Kolderup-Rosenvinge: gl. dske. Love, V, 1827, S. 122; Aarsberetn. fra Geh.-Archivet, V, 1871—1875. S. 58; Kbhvn.s Dipl. I, S. 150; i Helsingørs Bryggerskraa (1626) hedder det, at „en huer erlig kiøbmand (kræmmere vndtagen)“ maa bruge Bryggeri, samt at det „alle hantuerkæmænd skall vere formeent ad maa komme wdj brygger orden“ (Aarsb. fra Geh.-Arch. III, 1861—1865, Till. S. 95) jfr. Bryggernes Skraa af 1592 § 12 i Mod-sætning til f. Ex. Skrædernes Skraa af 1600 § 35 (Kbhvn.s Dipl. II, S. 468 og 508). Kun de „som i Kiøbmænds Gilde ere“, maa brygge til Salg (Sml. t. dsk. Hist. I, 1, 1779. S. 31).

ad S. 6. Remsnidernes Skraa af 1549: Kbhvn.s Dipl. II, S. 282 fig., jfr. S. 109, 198. — De fire store Lav i Lübeck. Wehrmann: Die älteren lübeck. Zunftrollen, 1872, S. 46; see om Guldsmedene ovfr. S. 11—12 i Noten; i Odense ere 1565 de fire „største og bedste“ Lav Kjøbmændenes, Skomagernes, Smedenes og Skrædernes, og blandt Haandværkerne ere Skomagernes de første (Vedel Simonsen: Odense, III, S. 172; Engelstoff: Odense, 2den Udg., S. 245, 24., 259). — Resens Afskrift af Lavsskraaer: Kbhvn.s Laugers gamle og ny Privilegier, Tom. 2, S. 1523, 1525.

ad S. 7. Borgermester Hans Pedersen Bladt dør den 4. September 1677 (Opskrift i Raadstuearchivet). Under 22. Februar 1676 confirmeres hans testamentariske Bestemmelse af 14. Juni 1675, hvorefter hans Hustru Marte Hansdatter tillægges Ret til efter hans Død at sidde i uskiftet Bo (Sj. Reg. XXX, Fol. 72—74) Af dette Actstykke sees, at han, der var Kjøbinand, den Gang var Raadmand samt saa sygelig, at hans Søn maatte styre hans Forretning. I 1676 søgte han og Jokum Kurtz for sig selv og Interessenter om Frihed til at lade et Skib krydse under Island (Sj. Tegn., XLI, Fol. 204—5). Under 8. Mai 1676 blev han udnævnt til Borgermester (Sj. Reg. XXX, Fol. 170), og under 30. Marts 1677 fik han Bevilling til at fragte Skibe til Island (sst. Fol. 355). — I 1678 nedsættes en Commission angaaende Forholdet mellem hans Enke og Sønnen Peter Bladt (Sj. Tegn. XLII, Fol. 58, 59). Sønnen var Assessor i Commercecollegiet (Sj. Tegn. XXX, Fol. 319); hans under 7. April 1678 med hans Hustru oprettede gjensidige Testamente confirmeres under 12. April s. A. (sst. Fol. 613). — Jfr. Kbhvn.s Dipl.'s Register.

ad S. 8. Wehrmann gjør opmærksom paa (Die ält. Lüb. Zunftrollen, 1872, S. 46), at de 4 store Lav i Lübeck allerede paa Reformationens Tid eiede egne Lavhuse, medens alle de andre Lav først senere fik saadanne; dette kan formeentlig have befæstet deres Stilling; men „wie und wann sie zu einer so bedeutenden Stellung gekommen sind, darüber fehlt es an allen Nachrichten“. — Glarmesterne. F. Dyrhund: Tatere og Natmandsfolk, 1872, S. 219, 265, 267 o. fl. St. — Skindere. Stampes Erklæring, V, 1797, S. 398; Dyrhund: anf. St. S. 71—72; Skraaen af 1495: Kbhvn.s Dipl. II, S. 170; Skraaen af 1541: Danske Saml. VI, 1870—71, S. 365 fig.; Suben = Mandstroie, see O. Nielsen: Kbhvn. i Middelald. S. 139, 252, 263.

ad S. 9. Erik af Pommerns Privilegium 1422. Kolderup-Rosenvinge: Gl. dske Love, V, S. 122; Aarsb. fra Geh.-Arch. V, S. 58; Kbhvn.s Dipl. I, S. 150. — Kong Niels' Drab: Scr. Rer. Dan. I, 1772, S. 161; Saxo ed. P. E. Müller, I, S. 657; Den dske Rimkrønike ved C. J. Brandt, 1858, S. 140. — Ophævelsen af de kjøbenhavnske Lav 1294: Kbhvn.s Dipl. I, S. 33, 42. — Frederik I's Forordning 1526. P. Adler: Indbydelsesskr. fra Ribe Cathedralskole, 1844, S. 67. Den samme Bestemmelse findes i Christian II's verdslige Lov (Kolderup-Rosenvinge: Gamle danske Love, IV, S. 73); at Haandværkere vist nok allerede før 1526 vare Raadmænd, er sandsynligt (Hist. Tidsskr. V, 1844, S. 83; O. Nielsen: Kbhvn. i Middelald. S. 73). — Aalborg Pappegøiegildes Skraa 1431: Dsk. Mag., 3. R., I. S. 89 fig. Til Sammenligning med, at Thøger Olufsen (sst. S. 92) afsværges sit Haandværk for at komme i Pappegøiegildet, kan mærkes, at det i de kjøbenhavnske Skræderes Skraa af 1600 hedder (§ 35): „men huilcke saa formuendis ehre, att de nogen kiøbmandskab kunde bruge, skall det were dennom frit fore, dog att de deris embede afstaa“

(Kbhvn.s Dipl. II, S. 508). — Odense Hellig-Trefoldigheds Gildes Skraa 1496: Sml. t. dsk. Hist. I, 1, 1779, S. 29 flg.

ad S. 10. Kobbersmede og St. Knuds Gilde. F. Wedel: Gilder og Laug i Flensborg, 1874, S. 31. — Christian II's verdsl. Lov. Kolderup-Rosenvinge: Gl. dske. Love, IV, S. 103. — Kbhvn.s Privilegier 1658: Kbhvn.s Dipl. I, S. 695—6, 698, 702. — Valget den 14. April 1659: Kbhvn.s Dipl., I, S. 704—706.

ad S. 11. De 32 Mænd spillede ingen Rolle. F. Thaarup: Journ. f. Kbhavnere, 1797, S. 116—158; R. Nyerup: Kbhvn.s Beskriv., 1800, S. 449—453. — Frd. om Bryllupper m. m. af 2. Mai 1610: Kbhvn.s Dipl., I, S. 584 jfr. Ny dsk. Mag. II, S. 272—273. — Frd. om Brugen af Viin af Novbr. 1621: Kbhvn.s Dipl. I, S. 634. — Kongebrevet af 5. Novbr. 1660 til Kjøbstæderne ang. Hoved- eller Kopskatten: Sj. Tegn. XXXVI, Fol. 26—27 jfr. Joh. Grundtvig: Medd. fra Rentekammerarch., 1877, S. 137.

ad S. 12. Guldsmedene vare Vexellerere: Vedel Simonsen: Odense, III, S. 142. — Frd. af 13. Marts 1683 om Klædedragt m. m. (II, § 12) findes bl. A. i Schous Udtog af Forordninger. — Stadmusikantens Taxt af 16. Januar 1728. Werlauff: Antegn. t. Holbergs Lystspil, 1858, S. 130—131 efter Sj. Reg. LIII, Fol. 10—11.

ad S. 13. De 32 Mænds Navne ere tagne fra Statskalenderne. — Ved Anordn. af 1. Januar 1840 bleve de 32 Mænd afløste af „Borgerrepræsentanter“. — Haandværkerne bleve oversete. Læsendes Aarvog for 1800, 1801, S. 219; Nyeste Skilderi af Kbhvn., I, 1804, S. 118—120; A. S. Ørsted: Af mit Livs og min Tids Hist., I, 1851, S. 13; „Hvilke Fordringer burde der gjøres til en Bygmester i Danmark“, 1834, S. 31; Haandværksstandens Bemærkninger ved Betænk. ang. Hdværks- og Fabriklaugene, 1848, S. 64; C. Nyrop: Vilh. Christesen, 1871, S. 11; Nær og Fjært Nr. 80 for 11. Januar 1874; Skand. Bogtr.-Tid., 1874, Sp. 35; C. Nyrop: Fra Industriens Omraade, 1876, S. 238—239. Her kan endnu mærkes, at det efter Sigende var en Umulighed for en Haandværker at blive Officier ved Livjægercorpset, dettes Officierer rangerede nemlig „med Officierer i Armeen“ (Reglm. 22. April 1829 § 6).

ad S. 14. Med Hensyn til de her og senere forekommende Ordsprog henvises under Et til de almindelige Ordsprogssamlinger, den nyeste er Mau's Dansk Ordsprogsskat I—II, 1879. — Den pol. Kandestøber 2. Acts 1. Scene. — Bagerne ere halve Bedragere: 1568 indrømmede Bagerne i Helsingør, at der var stor Brøst ved deres Brød, baade med Hensyn til Vægt og Godhed; de erlagde en Bøde til Kongen og Byen og lovede Bedring (Hist. Tidsskr. V, 1844, S. 119 Note); under 4. April 1559 var der givet dem en Skraa, paa det at deres Brød altid skulde „holde syn wecht effther tydzenns leylighedt, effther som kjøbet er paa kornett, saa att mennige jnndbyggere mue thesz redeligere bekomme skelliigt brødtkiøb for theris penninghe“ (Aarsb. fra Geh.-Arch.

III, S. 40); Skraaen bestemmer nøie Brødets Vægt i Forhold til Kornets Priis. Jfr. Kbhvn.s Dipl. I, S. 171. Et lignende Rygte som Bagerne synes Møllerne at have haft paa sig med Hensyn til den *Told* af Malekorn (o: Korn i Toldkarret), de toge istedenfor Maleløn i Penge (Mølleren er aldrig saa drukken, at han glemmer at tolde; — Den redeligste Deel af Mølleren Krop er Tommelfingeren, den stikker han i Toldkarret; — Af Dystkagen (d. e. en Kage af det fineste Meel) vorder Mølleren modig; — Mens Mølleren sover, løber Vandet i Dammen). Om Møllere og Bagere i Fællesskab hedder det: „Møllere og Bagere stjæle ikke, man bringer dem det“.

ad S. 15. Skomagerdreng og Parykmagerdreng. Nyeste Skilderi af Kbhvn. XII, 1809, S. 1049—1051; Nær og Fjært Nr. 80 for 11. Januar 1874. — Skorsteensfeierne. F. Dyrlund: *Tatere og Natmandsfolk*, S. 93—94, 120, 148, 265, 266 o. fl. St. Frd. 21. Marts 1685: „Da det ei er billigt, at saadanne Folk som Hestegildere, Svinesnidere, *Skorsteensfeiere*, Natmænd og andre slige . . . skulle ansees for uærlige Folk, saa maa ingen herefter forekaste dem eller deres Børn nogen uærlig Titel“. — Det regner med Skomagerdreng, see Kristiansens Ordbog over Gadesproget, S. 299. — Smede. Af Mundheld om dem kan endnu mærkes: En siddende Smed og en staaende Skræder passer ikke godt. Naar Nogen kun faaer „Tak“ for et udført Arbeide istedenfor materiel Løn, er Svaret ofte: „Tak! ja deraf døde Smedens Kat“. Det synes altsaa, som om Smedenes Tjenstvillighed ikke altid er bleven paaskjennet.

ad S. 16. Om Skomagerne kan i Almindelighed sees S. A. Hägg: *Skomakeriets Historia*, Stockholm 1873; Jacob Behrend: *Sko- og Støvlemageren*, 1832; H. A. Berlepsch: *Chronik vom ehrbaren Schumachergewerk*. St. Gallen. — Calvinisten: *Danske Saml.* III, 1867—68, S. 76. 1635 blev en Skomager i Odense dømt til Døden, fordi han havde forskrevet sig til Fanden; Forskrivningen, hedder det, blev funden „lykkeligviis inden den kom i Djævelens Vold“ (Engelstoft: *Odense*, 2. Udg., S. 236). — Pedelpladsen: *Indbydelsesskr.* fra Odense Cathedralsskole, 1868, S. 79. — At Skomageren nødig afskærer sig fra Verden, fremgaaer vist nok ogsaa af Talemaaden: „Han sidder hjemme som en *lam* Skomager“. Først Lamhed er en Hindring. — Hans v. Sagan. S. A. Hägg: *Skomakeriets Historia*, S. 95—98; J. A. Hansen: *Mit Livs Hist. og Gjerning* (Almuevennen 1873, Nr. 27, S. 13).

ad S. 17. To honette Mandspersoner: *Politivennen* 1830, S. 709, 749. — *Trompetblæsen ved Skomagerbryllupper*. Werlauff: *Antegn. t. Holbergs Lystspil*, 1858, S. 130; see ovfr. ad S. 6 om Skomagerens fremtrædende Stilling i Odense; ogsaa i Bergen indtoge de en særlig gunstig Stilling (P. A. Munch: *Det norske Folks Hist.*, IV, 2, S. 249). — Skomagerne ere fattige. J. Behrend: *Sko- og Støvlemageren*, S. 8. Fra gammel Tid foreligger der for Øvrigt ikke faa Meddelelser om, at Skomagerne toge ublu Betaling for deres Arbeide. 1507 medfører de Ribe Skomageres

„uredelige Kjøb paa Sko“, at samtlige Skomager-Skraaer over hele Landet ophæves (P. Adler: Indbydelsesskr. fra Ribe Cathedral-skole, 1847, S. 13—14), og noget Lignende gjentages 1609 i Anledning af de Odense og Aarhus Skomageres „ubillige Handel“ (Hübertz: Actst. vedk. Aarhus, II, S. 17—19; Engelstoft: Odense Byes Hist., 2. Udg. S. 260. Allerede 1282 klages over Skomagerens Priser i Bergen (P. A. Munch: Det norske Folks Hist., IV, 2, S. 249). — Skræderens Temperament i Modsætning til Skomagerens. S. A. Hægg: Skomakeriets Historia, S. 90. — Henrik Skræp. C. Paludan-Müller: Grevens Feide, I, 1853, S. 247, 259; Engelstoft: Odense, 2. Udg., S. 166. — Bertel Skræder. Nye danske Mag. II, S. 276 fig. — Joh. v. Leyden. H. A. Berlepsch: Chronik vom ehrbaren Schneidergewerk, S. 178 fig. — Med Hensyn til Skræderens Krigeriskhed kan der Intet uddrages af, at der i Skræderens Skraa af 23. September 1612 (Kbhvn.s Dipl. II, S. 583) sættes Straf for at „eske hinanden for porten“, d. v. s. for at duellere; en lignende Bestemmelse findes i andre Skraaer, f. Ex. i Snedkerens af 1654 (Kbhvn.s Dipl. III, 437): „Ingen suend skall fordriste sig at fordre en anden vden for porten paa en degen“.

ad S. 18. Malerne. Paa Fyn siges: En Maler, han praler for 100 Daler.

ad S. 19. „Fanden er ikke ledig og sidder ikke, som Mange formene, udi Skræderlavet og hjælper at paaafinde nye Munster“ (Minerva 1804, I, S. 18 efter Niels Helvads Prognosticon Astrologicon 1634, sidste Side).

ad S. 20. Metamorfoserne. Holbergs mindre poetiske Skrifter, 1746, S. 61. — Skræder-Liberiet. Wessels saml. Digte ved J. Levin, 1862, S. 278; Rud. Bergh: Beretn. om Alm. Hosp.s 2. Afd. i 1867, S. 6 (Særtryk af Bibl. f. Læger, 5. R., XVII). — Klædemagere. Werlauff: Ant. t. Holbergs Lystspil, 1858, S. 507.

ad S. 21. Skræderens Skraa 1275: Kbhvn.s Dipl. I, S. 26—28. — P. Chr. Maabjerg. Wibergs Præstehistorie; Sml. t. jydsk Hist. og Topogr. VII, S. 134—141.

Nærværende lille Arbeide er kun et Forsøg, der formeentlig vil kunne modtage mange Forøgelser. Siden jeg i Vinteren 1871—72 i Industriforeningen holdt en Række Foredrag om det danske Lavsvæsens Historie, har jeg stadig syslet med denne; og der er mange enkelte Spørgsmaal, som jeg kunde have Lyst til at fremdrage paa lignende Maade som det her behandlede. Jeg veed af Erfaring, at der ved saadanne smaa Monogramer som nærværende indvindes ikke faa Oplysninger fra forskjellig Side. Som i mine Erindringsblade *Fra den kunstindustrielle Udstilling* (S. 76) udtalt forbereder jeg en samlet Udsigt over den danske Snedkerindustri (og de dermed beslægtede Fag); heri vil ogsaa disse Fags Lavshistorie blive behandlet.

Særlig omtalte Lav.

Bagere: 6, 7, 11, 14, 15, 24, 25.

Bryggere: 5, 22.

Bundtmagere: 6.

Børstenbindere: 14.

Frankjøbere: 5.

Glarmestere: 6, 8.

Guldsmede: 6, 7, 11, 12.

Hjulmænd: 15.

Kandestøbere: 14.

Kobbersmede: 10.

Kræmmere: 4, 5, 6, 7.

Malere: 18, 26.

Møllere: 7, 8, 25.

Parykmagere: 15.

Possementmagere: 6, 7, 11.

Remsnidere: 6.

Rodemestere: 5, 22.

Smede: 6, 7, 11, 15, 25.

Skindere: 6, 8, 9, 10.

Skomagere: 6, 7, 9, 11, 15, 16,
21, 22, 25.

Skorsteensfeiere: 15, 25.

Skrædere: 6, 7, 10, 11, 14, 15,
17, 21, 26.

Slagtere: 6.

Vandtsnidere: 4, 5, 6.

Tidligere er udkommet af

C. Nyrop:

- Christian Sørensen. Et Industribillede. 1869, 35 S., 8°. (Georg Chr. Ursins Efterfl.)*
- Bidrag til den danske Boghandels Historie. I—II, 1870, 325 + 320 S., 8°. (Den Gyldendalske Boghandel).*
- Skandinavisk Bogtrykker-Tidende, II—VI, 1871—1875, 4to. (Imm. Réé).*
- Vilhelm Christesen. Et Industribillede. 1871, 64 S., 8°.*
- Bidrag til den danske Industris Historie, 1873, 387 S., 8°. (Georg Chr. Ursins Efterfl.)*
- Den nordiske Industri- og Kunstudstilling i Kjøbenhavn 1872. Statistisk-historiske Meddelelser. 1874, 140 S., 8°. (Industriforeningen i Kjøbenhavn.)*
- Johan Adam Schwartz. En Udsigt over hans og Firmaet J. G. Schwartz & Sønns Virksomhed og Betydning. Et Industribillede. 1875, 28 S., 8°.*
- Meddelelser fra Industriens Omraade. 1876, 330 S., 8°. (Den Gyldendalske Boghandel.)*
- Om Kunstindustri og kunstindustrielle Museer. 1877, 80 S., 8°. (Den Gyldendalske Boghandel.)*
- Dansk Jern. 1877, 40 S., 8°.*
- Strandmøllen. Actstykker til Oplysning om den danske Papirfabrikation med Strandmøllen som Midtpunkt. 1878, XXXIV + 317 S., 8°.*
- Den danske Porcellainsfabrikations Tilbliven. En industrihistorisk Studie. 1878, 58 S., 8°.*
- Etudes sur l'industrie danoise. 1878, 31 S., 8°.*
- Danmarks Glasindustri indtil 1750, med nogle Bemærkninger om Ruder, Drikkekar og lign. Gjenstande, før Glasset trængte igjennem. 1879, 91 S., 8°.*
- Danmarks Industri- og Haandværkerforeninger. Nogle Oplysninger til Brug ved Dannelsen af en Fællesrepræsentation for dansk Industri og Haandværk. 1879, 49 S., 8°. (Industriforeningen i Kjøbenhavn.)*
- Fra den kunstindustrielle Udstilling. 1879, 96 S., 8°. (J. H. Schuethes Boghandel.)*